

ПЕТАР ПОП ЛАЗИЋ

КАТАЛОГ СРЕДЊОВЕКОВНОГ ОРУЖЈА И ОПРЕМЕ У ИСТОРИЈСКОМ МУЗЕЈУ СРБИЈЕ

Увод

На основу археолошких података која су нам пружила систематска и сондажна истраживања наших средњовековних градова и утврђења као и оних које смо добили случајним налазима оружја, можемо да констатујемо да је у Србији од XII—XV века било у употреби оружје за напад на даљину: лук, стрела и самострел и оружје за напад из близа: мач, сабља, копље, бодеж, млат, бојна секира, бојни чекић, бојна коса, топуз и буздован. Током XV века улази у употребу ново оружје које је служило за напад на даљину: пушка (кукача) и топ.

Као одбрамбено оружје у средњовековној Србији овог времена користио се: шлем, панцир кошуља и оклоп.

Историјски подаци који нам омогућују шире истраживање ове теме, упућују нас да је у устројству средњовековне класне издиференцираности у тадашњој Србији, у склопу занатског и трговачког staleжа, као посебан еснаф постојао и еснаф оружара, окупљајући произвођаче различитих врста оружја, као што су били: мачари, штитари, копљари итд. Топономастички подаци нам нуде велики број насебина са именима као што су: Штитари, Тулари, Лукари, Копљари и Брњаци, индицирајући да су читава села била посвећена изради одређене врсте оружја. Најстарији мајстори оружарског заната били су ковачи, а тек касније са потребом за даљим усавршавањем оружја, издиференцирали су се и разне врсте мајстора оружара.

У Дечанској повељи из 1330. године помињу се по први пут мајстори оружја, а од 1395—1447. године у Котору је радило 90 мајстора ковача, међу којим је било 14 мачара, 4 оклопара, 2 штитара и један мајстор који се само бавио украшавањем штитова и шлемова.

У изради српског средњовековног оружја учествовали су и мајстори обрађивачи дрвета, који су били специјализовани за израду лукова и рефлексних лукова, лукова за самострел, штитова од дрвета и плетеног пружа, корица за бодеже, мачеве итд.

Поред сеоских занатлија произвођача оружја, мајстори оружари су радили у градовима, утврђењима и дворовима владара, а постоје подаци да су већи манастири имали своје мајсторе за

израду оружја. Средњовековна Србија од XII—XV века није се ослањала само на домаћу производњу оружја, већ је, суочена са све већим потребама за савршенијим наоружањем, увозила оружје из суседних приморских градова и из градова Средње Европе.

* * *

На основу материјала који сам користио потребно је да истакнем да се приликом прикупљања оружја са шире територије Србије углавном наилазило на одређене врсте оружја. Из околине Голупца, Браничева, Смедерева и Тимочке крајине потиче највећи део познатих примерака, и то нарочито врхова стрела, врхова копаља и бојних секира.

Најбројнију врсту очуваног оружја чине врхови стрела које сам типолошки разврстао у 7 типова.

Тип I: То су троугласте стреле са трном за насађивање.

Тип II: Тробриде стреле са трном.

Тип III: Стреле ромбоидног облика са тулцем.

Тип VI: Веретони за самострел које смо поделили на три у две групе: а) стреле са тулцем за насађивање и б) стреле са трном. За ову групу стрела карактеристично је да поред тордираног врата имају и сечиво у виду ластавичијег репа.

Тип V: Листолике стреле са трном.

Тип VI: Веретони за самострел које смо поделили на три групе:

а) четворострани врх са тулцем

б) тространи врх са тулцем и

ц) четворострани врх са трном.

Тип VII: Стреле у виду издуженог листа са тулцем.

Поред ових података о стрелама које смо добили на основу археолошких истраживања и случајних налаза значајно је истаћи да и оставе овог оружја могу да служе у њиховом типолошком одређивању. Тако је на Београдској тврђави нађена остава од 4000 врхова стрела — Веретона. У тврђави Козник која је удаљена 8 km западно од Александровца нађено је 22000 врхова тробридних стрела са трном. Крушевачки дефтер из прве половине XVI века потврђује обавезу становника села Стрелара да тврђави Козник даје сваке године по 30.000 стрела. Остава из тврђаве Рам на Дунаву састоји се од 200 врхова тробридних стрела.

У средњовековној Србији као обавезно оружје пешака и коњаника било је копље.

Облике које су били у употреби поделио сам у три карактеристична типа:

Тип I: Листолико копље са мање или више наглашеним ребром по средини;

Тип II: Копље затупастог врха са крилцима при дну сечива, постављених са обе стране сечива и

Тип III: Копље уског четворобридог сечива при врху, испод кога се развија према тулцу у лист.

Да би смо могли да изведемо типологију копаља послужили су нам примерци пронађени на следећим локалитетима: Београдска тврђава, Маглич, Голубац, Смедеревска Тврђава, Браничево, Косово Поље, Бор, Зајечар, Неготин, Мајданпек, Српска Црња итд.

Топуз је оружје које се састојало од дрвене, бронзане или гвоздене главице, постављено на дршку од дрвета или гвожђа. Главица топуза је прекривена већим и мањим врховима у облику зашиљене пирамиде. Од XI—XIII века у употреби је био тип топуза са мањом главицом чије се пирамиде од почетка XIV века постепено губе у пера, да би се ова врста оружја развила у буздован. Промена у изгледу овог оружја за ударање, условљена је изменом заштитне опреме ратника.

Од почетка XIV века, па на даље, све до XVII века наилазимо на буздоване различитог облика. Заједнички елементи овог оружја су цилиндрична дршка на коју су налемљена пера различитог облика који је зависио од њиховог броја, и варирао од 6—18 пера, уздужно постављених, по облику овалних, полукружних, троугластих итд. Познати су нам примерци са ширег подручја Ђердапа: Смедерево, Пожаревац, Велико Градиште, Голубац, Мајданпек, Кладово, затим са Косова из Косовског Поља и Призрена, из околине Чачка, Крагујевца, Светозарева, Крушевца, Ниша итд.

Многобројни налази бојних секира указују на то да је она била најчешће и најдуже у наоружању средњовековне војске у Србији. Бојна секира је првенствено било оружје кметова, а од XV века служи као ознака чина у коњици. Са развојем одбрамбеног и заштитног оружја као што су штит, оклоп и шлем, секира је добијала и посебне додатке у облику шиљка или кљуна, а да притом није изменила свој основни облик сечива.

Тешко је издвојити секиру која је служила само као оруђе од оне која је била искључиво намењена војевању. Свакако да је и секира која је првенствено била у употреби као оруђе, била коришћена у војне сврхе, поред бојне секире. Посебно се могу издвојити само они типови секира који су имали јако широко сечиво, квадратног облика, које је служило за обраду дрвета. По нашем мишљењу то би био једини пример секире која је наменски искована и искључиво употребљавана као алатка и није могла да служи као оружје. У нашем народу је и данас остао назив за тај тип секире — брадва.

Бојни чекић је оружје ковано од гвожђа, са дужим, мало повијеним кљуном и рогљастом ушицом за насађивање дршке. На супротној страни бојни чекић је заобљен и затупаст. Служио је за скидање ратника са коња и за пробијање оклопа, шлема и штита. Посебна варијанта овог оружја је наџак, који у наше крајеве долази са турским освајањима.

Примерци мачева који су нам познати из музејских збирки, као и сачуване представе мачева на живопису, омогућавају нам да пратимо њихов развој и измене у изгледу.

Мачеви који потичу пре XIII века, познати у нашој литератури као мачеви старијег типа, одликују се широким сечивом, са заобљеном јабуком, кратком дршком и равном накрсницом, или благо повијеном на доле.

Мачеви од XIV века, све до краја XV века, одликују се дужим и витким сечивом. Ручка мача је издужена, накрсница се мења, а од праве савија се у облику слова „С”.

Посебно место у нашим збиркама заузимају мачеви „вуковци” познати у целој Европи по свом квалитету израде. Израђивани су од најквалитетнијег челика. На сечиву су носили ознаку радионице у виду вука, која је крајем XIII века, када се ова ознака први пут јавља била изведена урезивањем или пунктирањем. Изнад главе вука приказана је и урезана или пунктирана звезда. Од XIV века, па све до XVIII, до када је у употреби ова марка, представа вука се изводи тауширањем, али без звезде. Међутим, познато је да се у овом периоду развоја мачева „вуковаца” вуку придружује једнорог, који је тауширан са друге стране сечива, као што је на мачу извађеном из реке Колубаре, код Лајковца, марта 1982. године.

Ови мачеви су свакако дошли импортом, а не искључује се могућност и да су га донели најамни војници који су били у служби наших владара. На жалост, и код ове врсте мачева увек се ради о случајним налазима, — већина је извађена из река.

Поред ознаке радионице на средњовековним мачевима често се налазе и натписи или поједини симболи апотропејског карактера.

У XIV веку под турским утицајем у наоружање српске војске уводи се ново оружје — сабља. Ову промену у наоружању можемо да пратимо и на средњовековним фрескама, о чему нам највише података пружају живописи Моравске школе, на којима се може приметити увођење нових облика оружја и опреме ратника. Свети ратници на живописима овог периода уместо дугих мачева, наоружани су сабљама, а запажају се и измене у заштитној опреми, тако да су уместо троугластих штитова заштићени латинским округлим штитовима.

Поменућемо још једно оружје које спада у наоружање средњовековног ратника — то је бојна коса, за коју можемо да претпоставимо на основу података о бројности налаза да није често коришћена као остале врсте оружја. Бојна коса има двобридо сечиво, са благо наглашеним ребром по средини, повијен и заштићен врх и масивни тулац за насађивање на дрвену дршку.

Говорећи о заштитној опреми ратника морамо да истакнемо да смо при њеном проучавању првенствено упућени, на историјске изворе и ликовне приказе. Ови извори користе нам при изучавању штита, шлема, панцир кошуље од заштитног оружја, а лука, самострела и тоболца од нападаог оружја. Да је ово оружје било код нас у употреби сведоче нам ретки појединачни налази

делова од самострела (Орах за вођење самострела од кости нађен у Сталаћу), панцир плочице квадратног облика од гвожђа са бронзаним нитнама (средњовековни град код Ужица и средњовековно утврђење Милешевац), случајни налаз панцир кошуље са катуљачом, која је припадала коњанику (са локалитета Алуге код педине Доња Ржаница, Иванград) и рукавица плетена од челичних алки са локалитета Косово Поље.

Највећу вредност за проучавање средњовековног оружја пружају нам предмети који потичу са археолошких истраживања средњовековних градова и других локалитета, јер су прецизно хронолошки опредељени. На жалост, већи део средњовековног оружја доспео је у музејске збирке откупом или представља случајне налазе, те може само да се типолошки обради и тако интерпретира. Међутим, разноврсни и обимни материјал који се налази по нашим музејима верно приказује наоружање и опрему средњовековног ратника у Србији.

II LITERATURA

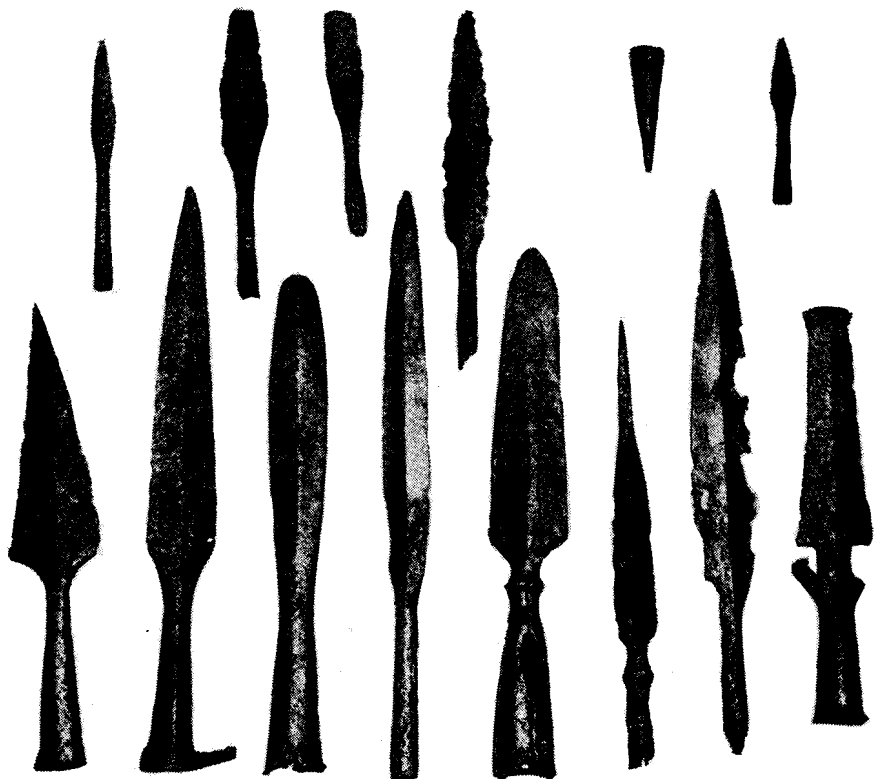
1. Ст. Станојевић, *Енциклопедија*, III. књ. Н-Р, 1982. г.
2. Н. Стијеповић, *Српска феудална војска*, Београд, 1954. г.
3. Ст. Новаковић, *Стара српска војска*, Београд, 1893. г.
4. В. Поповић, *Источно питање*, Београд, 1928. г.
5. Г. Шкриванић, *Оружје у средњовековној Србији, Босни и Дубровнику*. Београд, 1957. г.
6. П. Томац, *Косовска битка*. Београд, 1968. г.
7. А. Nadolski, *Polish arms*, 1974. г.
8. Р. Ковијанић и И. Стјепчевић, *Културни живот старог Косова*. (XIV—XVIII) V. књ. I, Цетиње, 1957. г.
9. П. Васић, *Ношња народа Југославије кроз историју*. Београд, 1968. г.
10. *Medieval catalogue*, London Museum, 1967. г.
11. М. Дидић, *Прилози за историју ватреног оружја у Дубровнику и суседним земљама*. Београд, 1934. г. сепарат.
12. М. Шерцер, *Старо оружје на мотки*. Загреб, 1972. г.
13. М. Шерцер, *Оружје на мотки*, сепарат.
14. М. пл. Праунспергер, *Орује старих хрвата*, Загреб, 1943. г.
15. Т. Вукановић, *Оружје у средњовековној Србији, Босни и Дубровнику, Гласник Косова и Метохије VII—VIII*, Приштина, 1964. г.
16. П. Влаховић, *Прилог проучавању државног оружја*, Гласник Етнографског музеја у Београду, књ. XVII, Београд, 1954. г.
17. *Waffen und uniformen in der geschichte*, Берлин, 1957. г. каталог изложбе.
18. Д. Николић, *Типолошки развој мамузе од XIV—XX века са освртом на збирку мамуза у Војном музеју ЈНА*. Весник 3. Београд, 1956. г.
19. З. Вински, *Осврт на мачеве раног средњег века у нашим крајевима*, Весник ЛНА 2, Београд, 1955. г.
20. Г. Шкриванић, *Прилози за проучавање развоја ватреног оружја*. Весник ВМ бр. 2. Београд, 1955. г.
21. Жиречек-Радоњић, *Историја Срба*, I и II књ. Београд, 1922. г.
22. *Оружје и ратна вештина у феудализму*, Београд, 1976. г.
23. А. Дероко, *Најстарије ватрено оружје у средњовековној Србији*, Глас САНУ—ССXLXI, књ. 9. Београд, 1961. г.
24. М. Бирташевић, *Мачеви „Вуковци“*, у *југословенским збиркама*. Весник бр. 13—14. Београд, 1968. г.
25. Д. Николић, *Три типа ваневропских мамуза у Војном музеју*. Весник бр. 4. Београд, 1957. г.
26. И. Јаворник, *Преглед историјског развоја штита као заштитног оружја са нарочитим освртом на примерак овог оружја у збирци Војног музеја*. Весник, бр. 4, Београд, 1957. г.
27. Ђ. Петровић, *Самострел из збирке Војног музеја*, Весник бр. 4, Београд, 1957. г.
28. Г. Шкриванић, *Топови на Косову 1389. г.* Весник бр. 18, Београд, 1972. г.
29. М. Шерцер, *Наоружање и војна опрема у Хрватској у XVI столећу*, Весник бр. 19—20. Београд, 1974. г.
30. Д. Прибаковић, *Оружје на зидном сликарству Србије и Македоније*, Весник, ВМ. бр. 1, 1954. г.
31. Д. Николић, *О збирци јахаће опреме у Војном музеју*. Весник ВМ бр. 1, Београд, 1954. г.
32. Ђ. Петровић, *Ратне справе XIV века према дубровачкој архивској грађи*, Весник ВМ бр. 16, Београд, 1970. г.
33. Г. Шкриванић, *Битка код Велбуца 28. VII 1330* — Весник ВМ бр. 16. Београд, 1970. г.
34. Г. Шкриванић, *Прилози за проучавање ватреног оружја*, Весник ВМ бр. 2. Београд, 1955. г.
35. Л. Јаворник, *Заштитно оружје у збиркама Војног музеја ЈНА*. Весник ВМ. бр. 2 Београд, 1955. г.
36. Љ. Рајковић, *Развој хелебарде од XIV—XVII века*, Весник ВМ бр. 2, Београд, 1955. г.
37. Ч. Мијатовић, *Пре триста година*. СУД књ. XXXVI, Београд, 1872. г.

38. Г. Шкриванић, *Оружје у средњовековној Србији, Босни и Дубровнику*, Београд, 1957. г.
39. *Старе српске биографије*, СКЗ, Београд, 1924 г. (Превео М. Башић)
40. Kalmer Janoš, *Regi magnar feduverekek. Katalog.*
41. *Законик цара Стефана Душана, 1349 и 1354.* Београд, 1960. г.
42. I. Gelli, *Armi Antiche, Milano*, 1968. каталог (превео Н. Радојчић)
43. *Wallace collection catalogues european arms and armour w. I II.* London, 1962. г.
44. Ф. Тангиц, *Украсни оклопи у народном музеју у Љубљани.* Зборник, МПУ 9—10, Београд, 1966. г.
45. Ч. Мијаковић, *Бој на Косову по кроници калуђера сен-денискога.* Споменик СКА, Београд, 1891. г.
46. F. Wilkinson, *Arms and armour*, Hamlyn London. New York. Sidney. Toronto. 1978. г.
47. Вук Ст. Караџић, *Српске народне пјесме.*
48. *Пјесме Филипа Вишњића*, Београд, 1935. г.
49. П. Васић, *Одело и оружје*, Београд, 1964. г.
50. П. Васић, *Ношња народа Југославије кроз историју*, Београд, 1968.
51. Ј. Нидерле, *Словенске старине*, Матица српска, Нови Сад 1954. г.
52. Станлеј Лен-Пул, *Историја турске царевине.* Ниш, 1890. г.
53. *Das wiener burgerliche zaughaus, katalog. Wien*, 1977. г.
54. Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, *Историја српскога народа*, Београд, 1891.
55. А. Дероко, *Средњовековни градови на Дунаву*, Београд, 1964. г.
56. И. Здравковић, *Средњовековни градови у Србији*, Београд, 1970.
57. *Моравска Србија — Људи и дела*, Крушевац, 1971. г. Каталог изложбе („шест векова Крушевца“)
58. *Селачки рат у Немачкој*, Изложба за немачку историју из Берлина (НДР) у Историјском музеју Србије, Бд. 1978.
59. С. Ђирковић, *Срби и Турци*, СКЗ Београд.
60. С. Станојевић, *Историја српскога народа*, Београд 1926. г.
61. К. Јиречек, *Историја Срба.* књ. I—II, Београд, 1922.
62. С. Новаковић, *Примери књижевности старог језика српско-словенског*, Београд, 1904.
63. М. Динић, *Прилози за историју ватреног оружја у Дубровнику и суседним земљама.* Београд, 1934. Глас CLXI. СКА, Београд, 1934.
64. С. Радојчић, *Српске иконе од XII до 1459. године*, Београд, 1960.
65. *Војне занимљивости, Из наше прошлости*, Београд, 1951.
66. Ј. Беритић, *Дубровачка артиљерија.* Војни музеј ЈНА, Београд 1960. г.
67. В. Ђурчић, *Старинско оружје у Босни и Херцеговини*, Сарајево, 1943. г.
68. Ј. Ковачевић и сарадници, *Истраживања комплекса Раса 1971—1972.* год. Зборник ИМС бр. 10, Београд 1973. г.
69. В. Богићевић, *Округли кожни штитови у нашим музејима*, Музеји 3—4, Београд, 1949. г.
70. Д. Миљчић, О. Вукадин, С. Ђорђевић, *Средњовековни град Сталаћ, Рашка Баштина*, 1. Краљево, 1975. г. сепарат.
71. R. Müller, *Die datirung der mittelalterlichen eisengeratfunde in Ungarn.* Budapest, 1975. сепарат.
72. Милојевић, *Дечанске хрисовуље*, Гласник СУД. II одељење књига XII, Београд, 1880.
73. Гр. Чремошник, *Развој српског новчарства до краља Милутина.* СКА књ. CI. Београд, 1933.
74. *Catalog di armi antiche, Firenze* 1973. г.
75. Ж. Новаковић, *Београд у Аустро-турским ратовима XVII и XVIII века.* Београд, 1977. Каталог изложбе.
76. Cs. Ferenc, *Kardok totenel tünkben. Zrinyi.*
77. Ј. Радоњић, *Ђурађ II Бранковић „Деспот Илирика“.* Историјски институт Цетиње, 1955. г.
78. *Поглед у нашу прошлост, документи приморских архива од X—XIX века.* Каталог изложбе, Београд, 1957. г.
79. Ј. Мишковић, *Косовска битка*, Београд, 1890.

80. A. Nadolski, *Studia nad izbrojenim polskim X, XI i XII veku*. Lodz, 1954. г.
81. J. Томић — С. Станојевић, *Стара српска војска од Ст. Новаковића Дело II*, 1894.
82. Ст. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века СКА*. Београд, 1912. г.
83. С. Тројановић, *Народна енциклопедија III*, 1928. г.
84. Б. Поповић, *Две сабље са византијским стиховима*. Старионар XIII, 1938. г.
85. Ч. Мијатовић, *Финансије српског краљевића (извори за финансијски доходак у XIII и XIV веку) власник СУД књ. IX*, Београд, 1869. г.
86. Ч. Мијатовић, *Пре триста година (прилог ка проучавању извора за историју нашега народа у XVI веку) власник СУД књ. XXXVI*, Београд, 1872. г.
87. И. Папловић, *Српска сабља код кнеза Сергије Григоријевича, Гомицина*. Гласник СУД књ. VIII Вгд. 1869. г.
88. Г. Крстић, *Одговор на неколико питања из српске историје*, Гласник VIII Београд, 1854. г.
89. Н. Крстић, *Разматрања о старим Србским правилима, (на основу старих писмених споменика и Душановог законика)* Гласник IX, Београд, 1875. г.
90. Ст. Новаковић, *Хералдички обичаји у Срба, Годишњица Николе Чушића, књ. VI*, Београд, 1884. г.
91. Ј. Мишковић, *Косовска битка*, Београд, 1933. г.
92. Ј. Мишковић, *Косовска битка*, Београд, 1890. г.
93. М. Шерцер, *Наоружање и војна опрема у Хрватској у XVI столећу*, Загреб, 1973. г. сепарат.
94. Т. Вукановић, *Ношња балканских Словена у средњем веку*, Гласник УКИМ бр. I, Приштина, 1956. г.
95. Ј. Ковачевић, *Средњовековна ношња балканских Словена*, Београд, 1953. г.
96. A. Nadolski, *Polish ARMS*, 1974. год.
97. L. Kovash, *Ataquiur — Nemzeti Muzeum, Feguvertarnak XI-XIV Szazadi Csillag alaku Buzogonyai, Follio archaologia XXII. 181 (Резиме)*
98. Ст. Новаковић, *Срби и Турци XIV и XV век*, Београд, 1893. г.
99. L. Vallet, *Chic a cheval*, Paris 1891. г.
100. *Животи краљева, архиепископа српских, СКЗ*, Београд, 1935. г.
101. М. Шерцер, *Старо оружје*, Загреб, 1971. г. Каталог.
102. Д. Сергејевски, *Средњовековно гробље код Петрове цркве у Никшићу*, 1952. г.

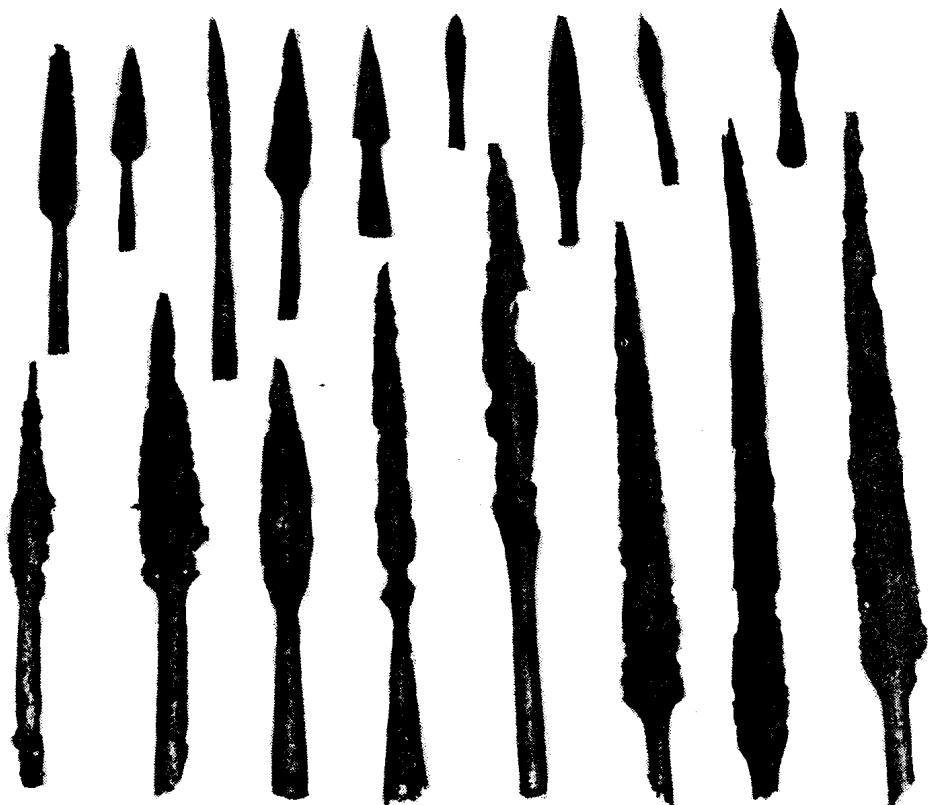
Панцир кошуља коњаника

Копља

С лева на десно, први ред: 279/13, 245/18, 220, 307/9, 195/8,

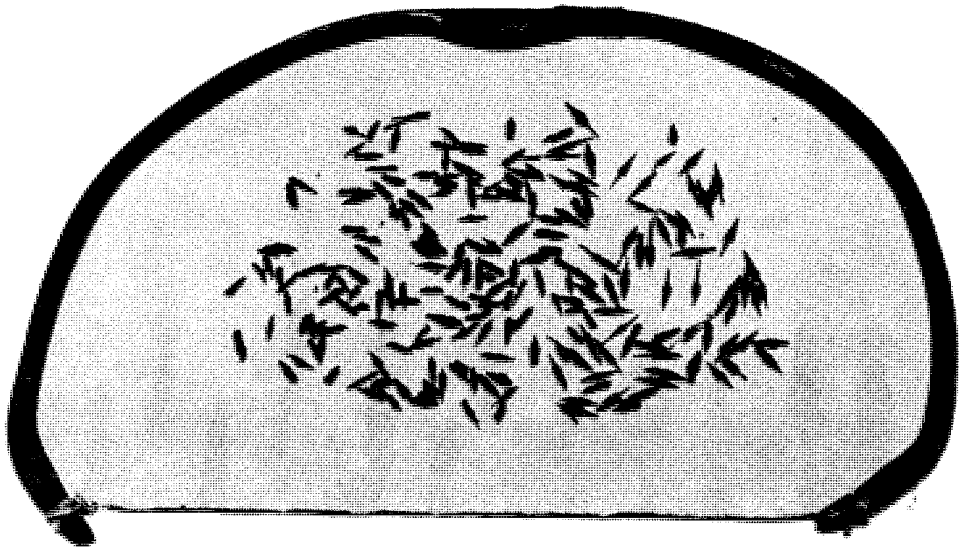
С лева на десно, други ред: 123/24, 122/16, 184/1, 335/3, 339/2, 126/12,
306/5, 296/21

Копља

С лева на десно, први ред, одозго: 127/17, 126/10, 214/11, 346/22, 125/14, Рас
124/15, 279/13, 350/26, 354/4

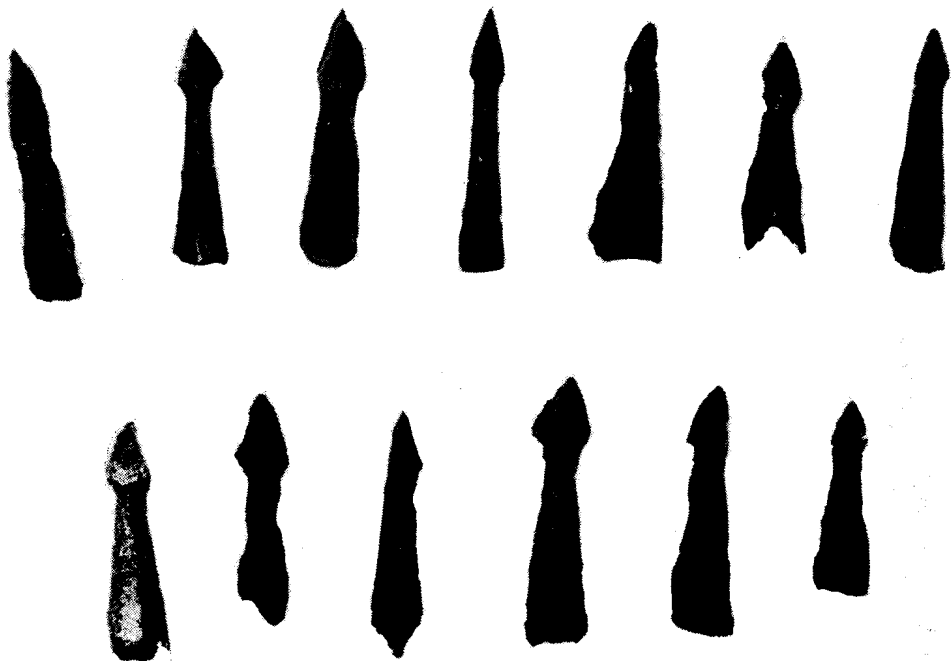
С лева на десно, други ред одозго: 44/6, 45/7, 348/20, 347/19, 304/25, 349/23

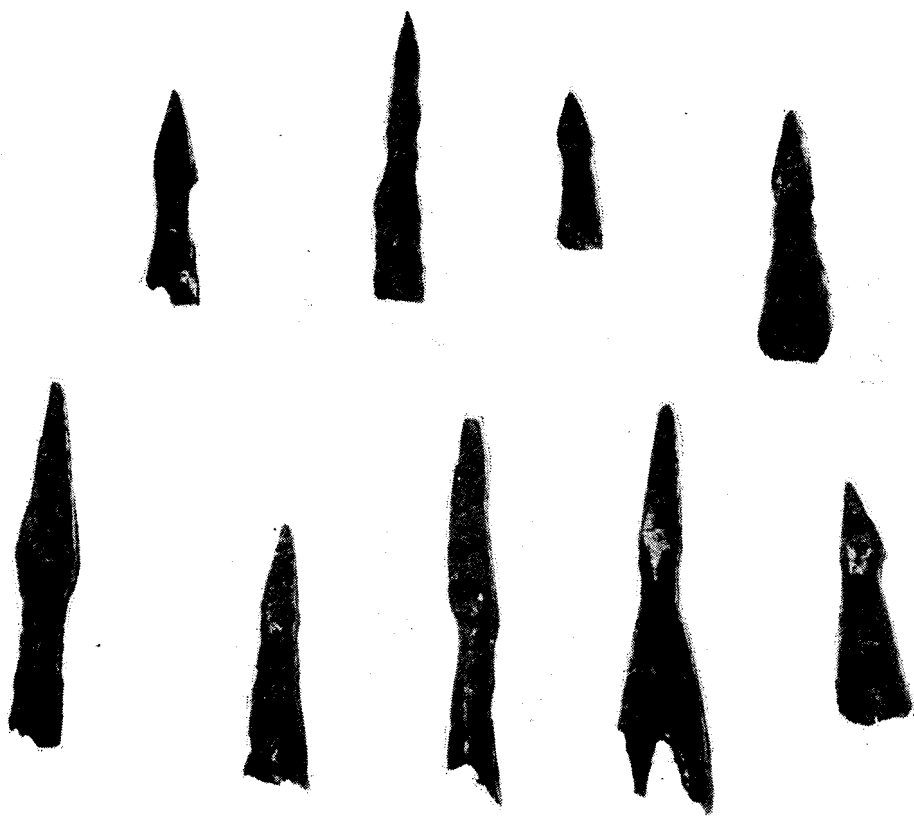
I Лук са стрелама

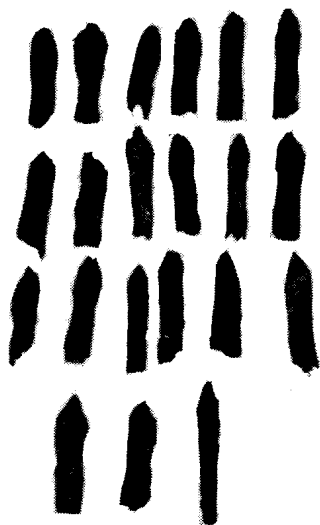
II Трoугласте стреле са трном

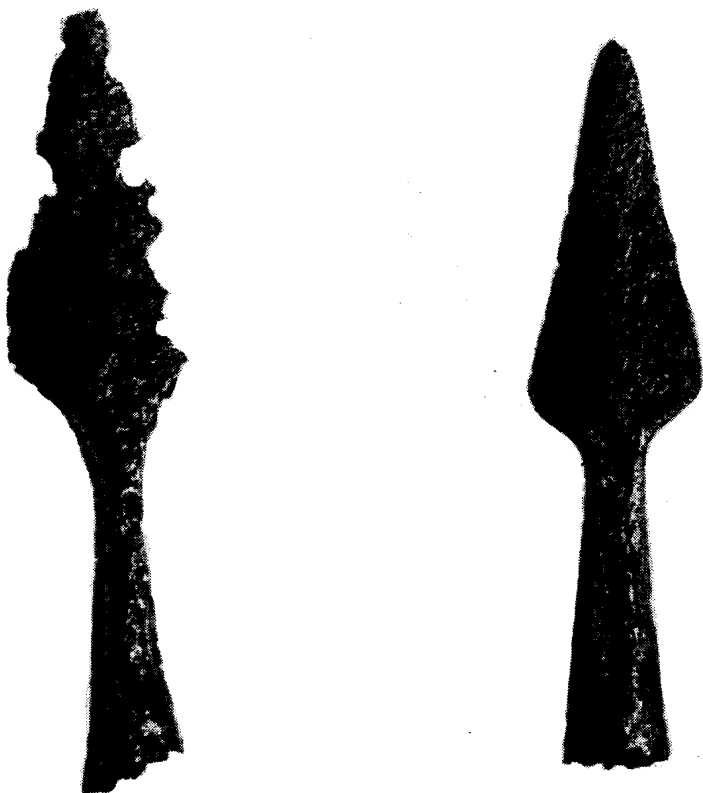
III Тробридне стреле са тулцем

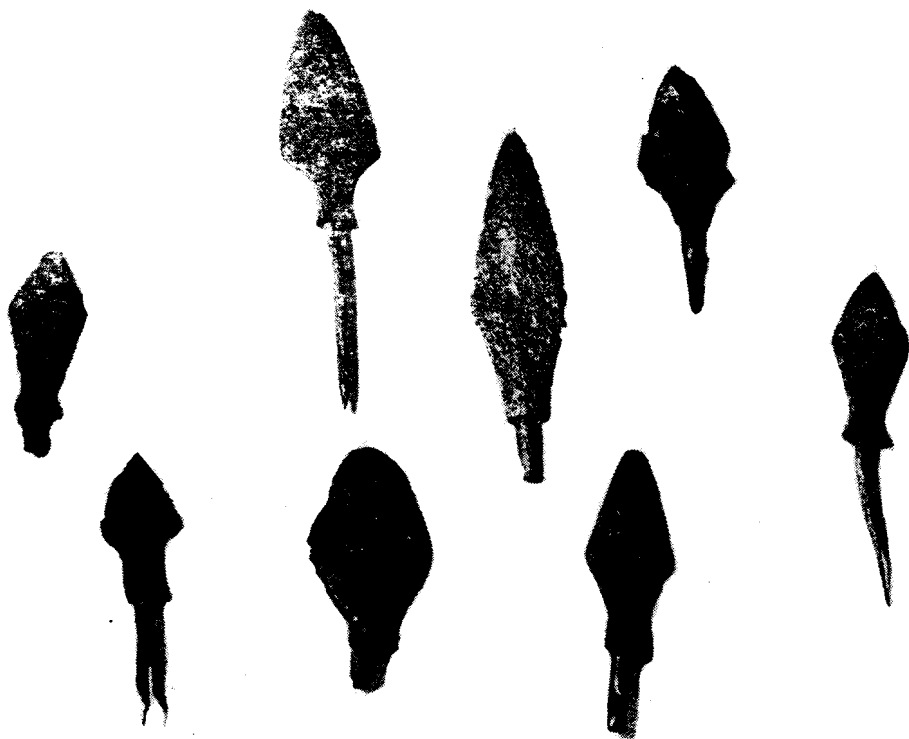
IV Ромбичне стреле са тулцем

V Веретони за самострел

VI Листасте стреле са тулцем

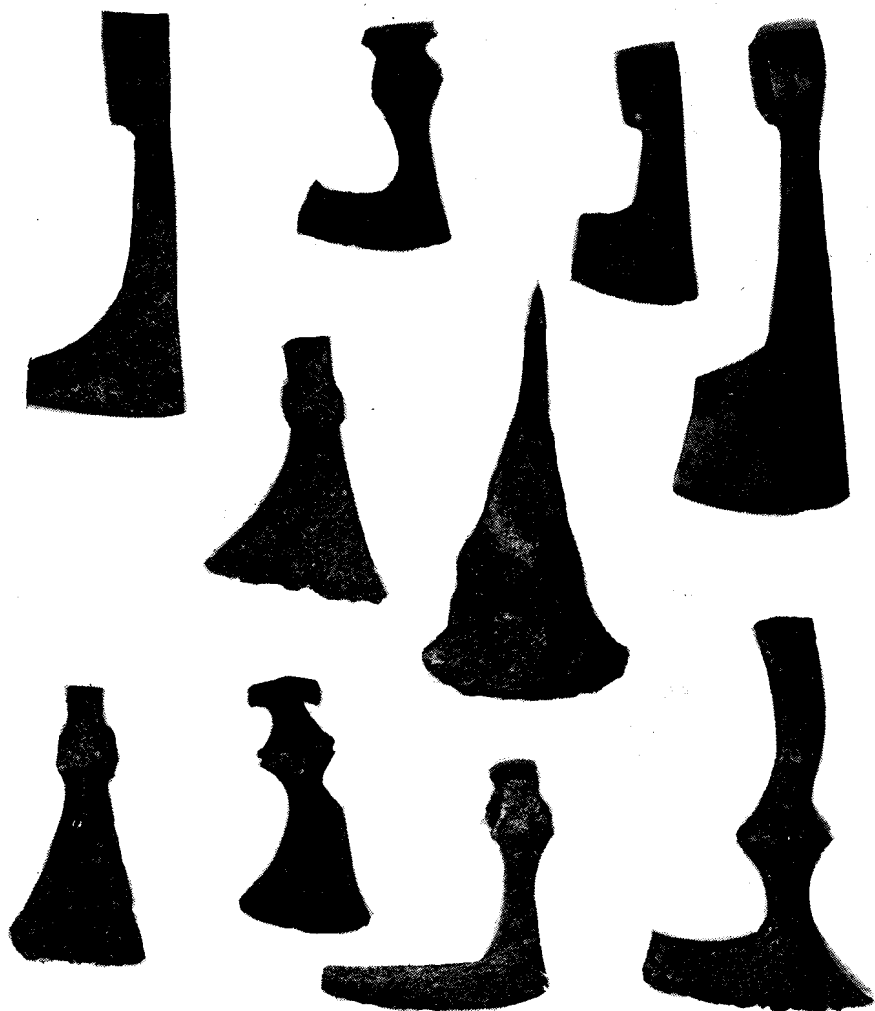

VII Листасте стреле са трном

VIII Бојне секире

С лева на десно, први ред, одозго: 116/5, 121
 С лева на десно, трећи ред, одозго: 249, 134, 137

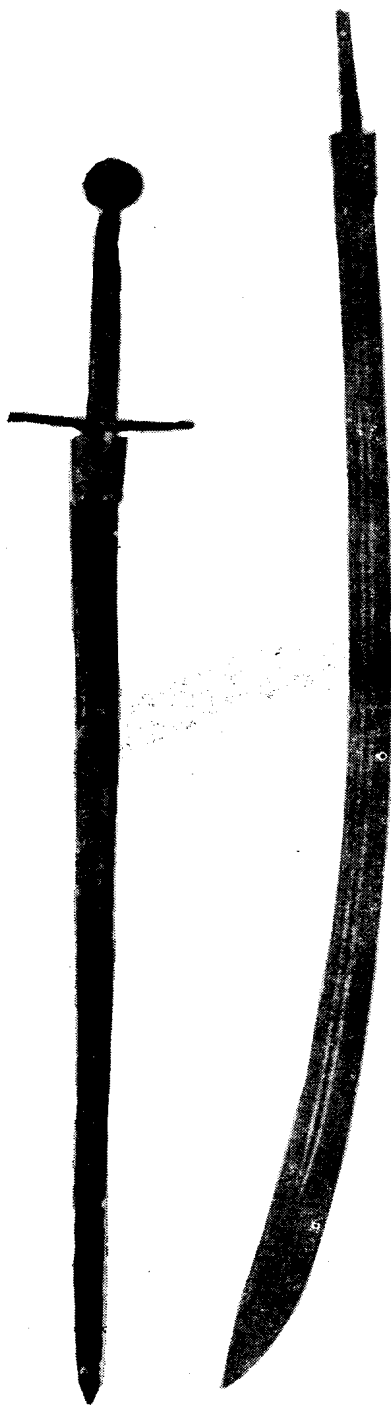
Бојне секире

С лева на десно, први ред одозго: 351, 120/4

С лева на десно, други ред одозго: (трећа секира) 215

С лева на десно, трећи ред одозго: 375, 117/1

С лева на десно, четврти ред одозго: 274, 373

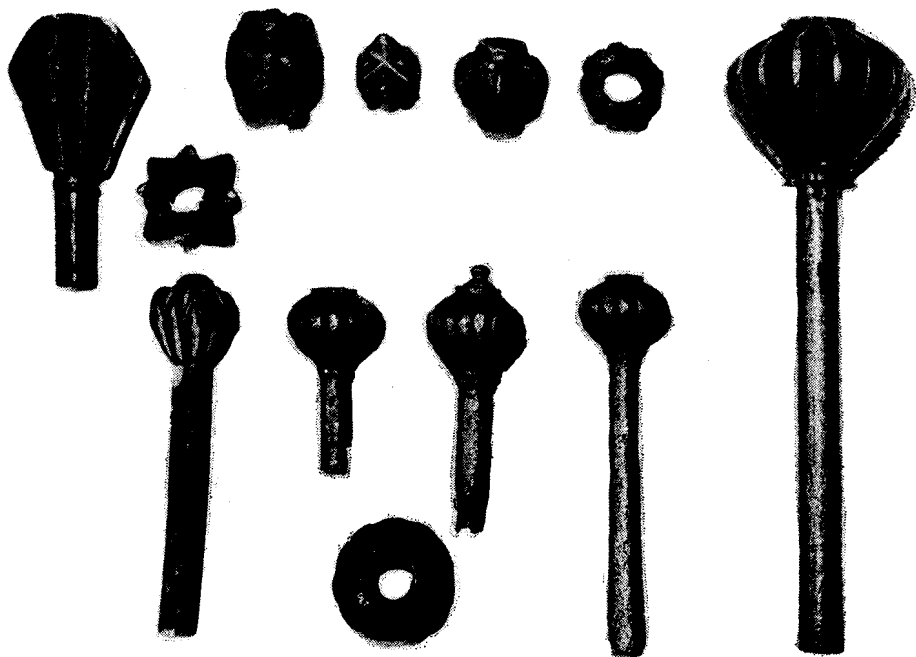
Мач и сабља

Бојни чекић

*Бојна
коса*

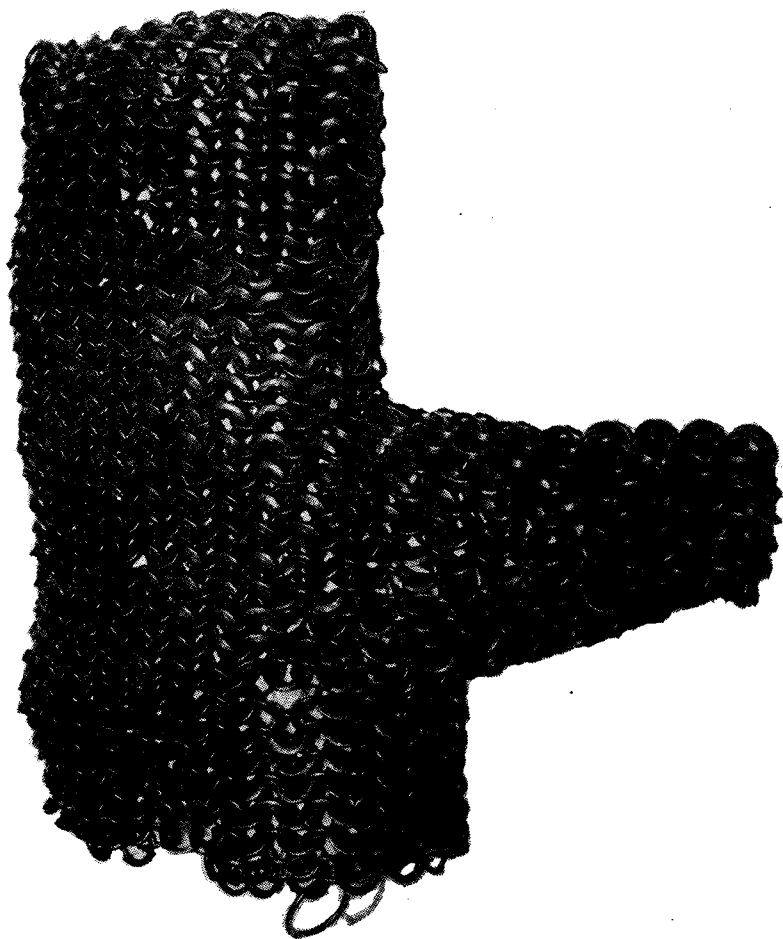

Топузи и буздовани

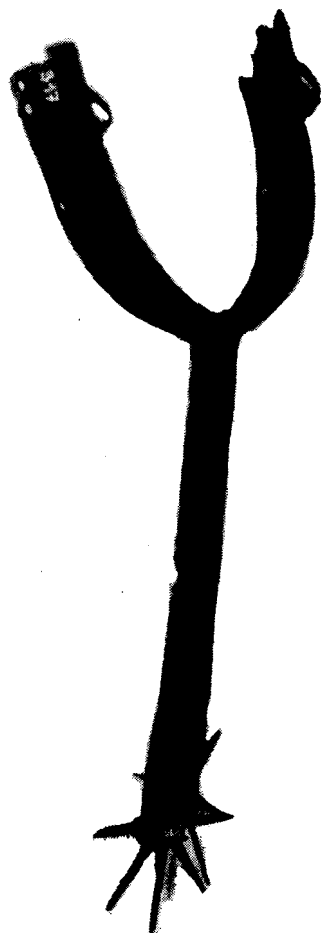
С лева на десно, први ред одозго: 232, 233, 340, 77, 180, 377, 280
 С лева на десно, други ред, одозго: 368, 268, 270, 299, 182

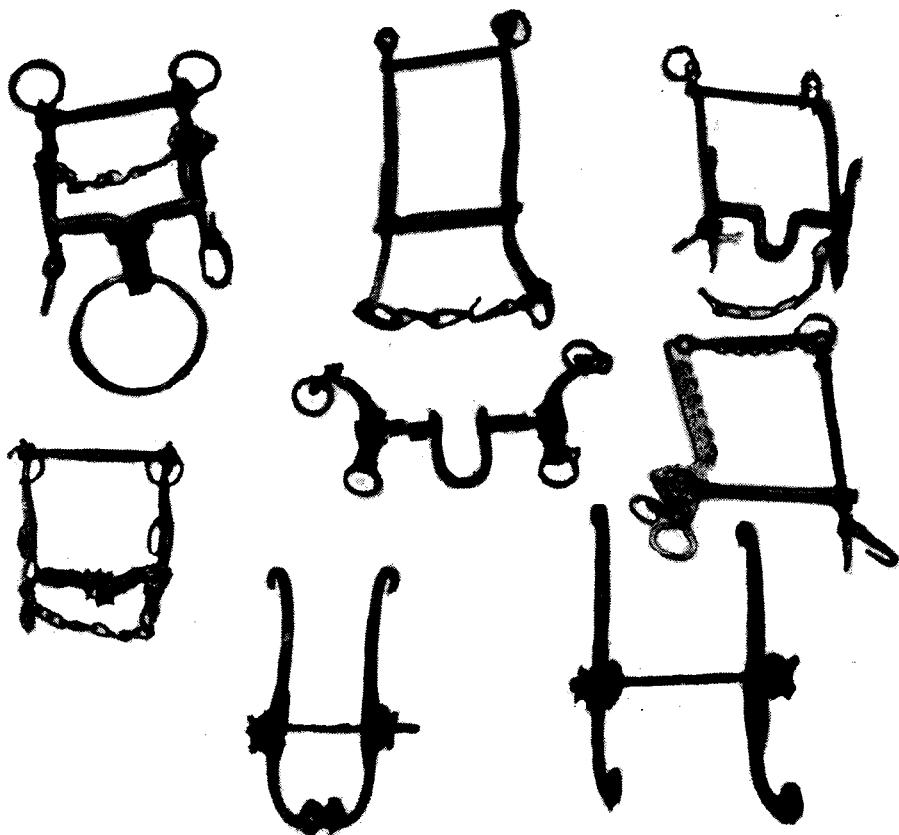
Шлем — Бургундска капа

Панцир рукавица

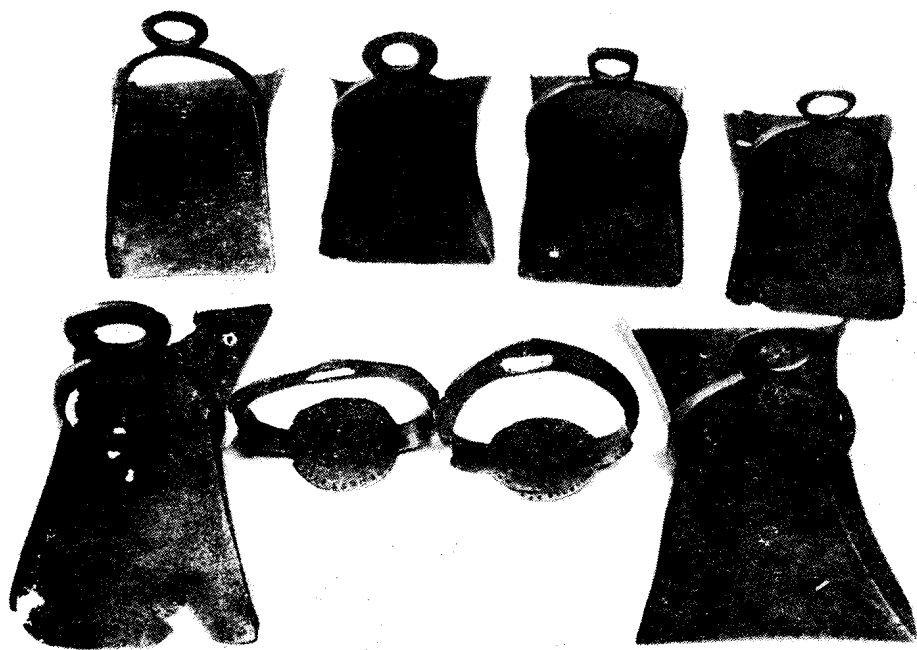

Мамуза

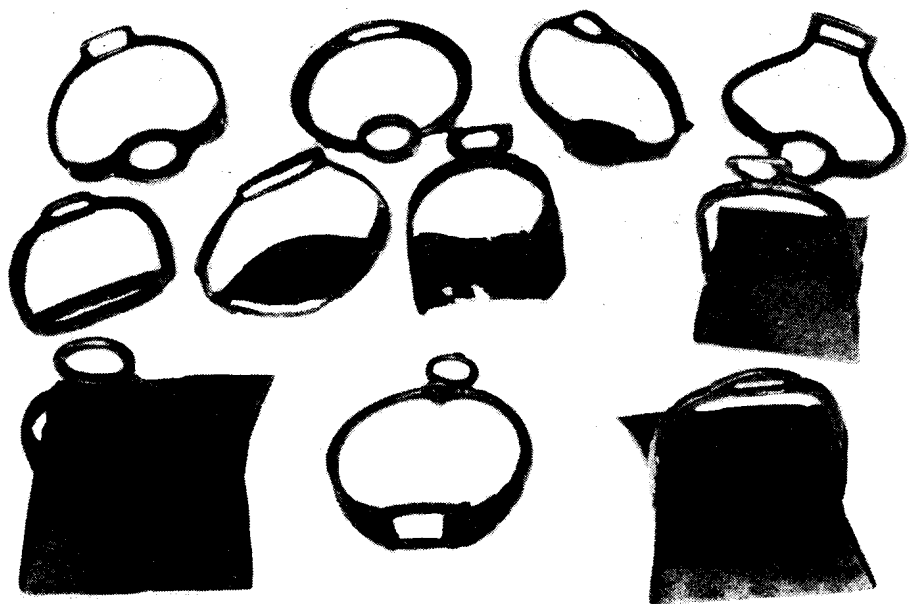

Узенгије

С лева на десно, први ред одозго: 322, 320, 321
 С лева на десно, други ред одозго: 323, 366, 324

С лева на десно, први ред одозго: 281, 333 (четврта узенгија) 282
 С лева на десно, други ред одозго: 283, 318, 284

Узенгије

С лева на десно, први ред одозго (прва узенгија) 332
 С лева на десно, други ред одозго (друга узенгија) 330
 С лева на десно, трећи ред (прва и трећа узенгија) 333, 325

III КАТАЛОГ

ВРХОВИ КОПЉА ОД XI—XVI ВЕКА

1. КОПЉЕ, инв. 184, Косово Поље. Гвожђе, ковање, дим. 39 cm. XIV век.
Копље издуженог облика, са благо наглашеним ребром по средини, тулац цилиндричног облика.
2. КОПЉЕ, инв. 339, Српска Црња. Гвожђе, ковање, дим. 41,5 cm. XIV век.
Копље са благо наглашеним ребром по средини, украшено урезаним геометријским орнаментима. Тулац цилиндричног облика.
3. КОПЉЕ, инв. 335, околина Бердапа. Гвожђе, ковање, дим. 46,5 cm. XIV век.
Копље издуженог облика са благо наглашеним ребром по средини. Тулац дугачак цилиндричног облика.
4. КОПЉЕ, инв. 334, околина Бердапа. Гвожђе, ковање, дим. 52,5 cm. XIV—XVI век.
Копље танког сечива издужено са кратким тулцем.
5. КОПЉЕ, инв. 306, околина Бердапа-Дубравица. Гвожђе, ковање, дим. 45 cm. XIV—XVI век.
Копље троугластог облика, са благо наглашеним ребром по средини.
6. КОПЉЕ, инв. 44, околина Бора. Гвожђе, ковање, дим. 31,5 cm. XIV—XVI век.
Копље листастог облика, доста оштећено, тулац дуг, цилиндричног облика.
7. КОПЉЕ, инв. 45, село Злот. Гвожђе, ковање, дим. 37 cm. XIV—XVI век.
Копље троугластог облика, са благо наглашеним ребром по средини. При крају сечива налазе се два отвора на почетку тулца.
8. КОПЉЕ, инв. 195, околина Бердапа. Гвожђе, ковање, дим. 14 cm. XIV—XVI век.
Копље листастог облика са цилиндричним тулцем.
9. КОПЉЕ, инв. 307, околина Бердапа. Гвожђе, ковање, дим. 31 cm. XIV—XVI век.
10. КОПЉЕ, инв. 196, околина Бердапа. Гвожђе, ковање, дим. 17 cm. XIV—XVI век.
Копље листастог облика са дужим тулцем цилиндричног облика.
11. КОПЉЕ, инв. 214, околина Дубравице. Гвожђе, ковање, дим. 28,5 cm. XIV—XVI век.
Копље четворбридо, танко, са тулцем дужим цилиндричног облика.
12. КОПЉЕ, инв. 126, околина Пожаревца. Гвожђе, ковање, дим. 35 cm. XIV—XVI век.
Копље ковано из три дела. Врх шиљастог облика, који се продужава у листастаи део, и задњи прстенасти део задебљан према тулцу ваљкастог облика.
13. КОПЉЕ, инв. 279, околина Пожаревца. Гвожђе, ковање, дим. 18,5 cm. XIV—XVI век.
Копље, листастог облика, са мањим тулцем. По средини благо наглашено ребро.
14. КОПЉЕ, инв. 125, околина Пожаревца. Гвожђе, ковање, дим. 17 cm. XIV—XVI век.
Мање копље листастог облика, са тулцем цилиндричног облика.
15. КОПЉЕ, инв. 124, околина Пожаревца, дим. 18,6 cm. XV—XVI век.

- Копље листовитог облика, са благо наглашеним ребром по средини.
16. КОПЉЕ, инв. 122, околина Пожаревца. Гвожђе, ковање, дим. 46 cm.
XIV-XVI век.
Копље листовитог облика, са благо наглашеним ребрима по средини. На крају тулца наковано је ојачање у виду прстена од гвожђа који се завршава издуженим тракастим крилцем.
17. КОПЉЕ, инв. 127, околина Пожаревца. Гвожђе, ковање, дим. 24,9 cm.
XV-XVI век.
Копље листовитог облика са фасетираним тулцем.
18. КОПЉЕ, инв. 245, Тврђава Голубац. Гвожђе, ковање, дим. 24. cm.
XV-XVI век.
Копље са благо наглашеним ребром по средини, врх оштећен.
19. КОПЉЕ, инв. 347, околина Пожаревца. Гвожђе, ковање, дим. 40 cm.
XV-XVI век.
Копље листовитог облика, са благо наглашеним ребром по средини. Између листа и тулца налази се купаст прстен накован као ојачање, тулац цилиндричног облика. Оштећен корозијом.
20. КОПЉЕ, инв. 348, извађено приликом багеровања код Смедерева 1978. год. Гвожђе, ковање, дим. 32 cm.
XV-XVI век.
Копље са благо наглашеним ребром по средини, тулац фасетиран, цилиндричног облика.
21. КОПЉЕ, инв. 269, Тврђава Голубац. Гвожђе, ковање, дим. 32,5 cm.
XV-XVI век.
Копље, двобридо сечиво, врх засечен и раван. Тулац ваљкастог облика, на крају ојачан прстенастим задебљањем.
22. КОПЉЕ, инв. 346, околина Пожаревца. Гвожђе, ковање, дим. 23 cm.
XV-XVI век.
Копље листовитог облика, тулац цилиндричног облика, оштећен корозијом.
23. КОПЉЕ, инв. 349, извађено приликом багеровања код Смедерева 1978. год. дим. 43 cm.
XV-XVI век.

- Копље листовитог облика са наглашеним ребром по средини.
24. КОПЉЕ, инв. 123, околина Пожаревца. Гвожђе, ковање, дим. 40,5 cm.
XIV-XVI век.
Копље са широким листом, по средини видљиво ребро. Тулац цилиндричног облика са једним отвором на крају отвора.
25. КОПЉЕ, инв. 304, околина Пожаревца. Гвожђе, ковање, дим. 49 cm.
XIV-XVI век.
Копље дуго и танко са ваљкастим тулцем. Оштећено од корозије.
26. КОПЉЕ, инв. 350, извађено приликом багеровања код Смедерева 1978. г.
XV-XVI век.
Копље танко и дугачко, тулац оштећен од корозије.
27. КОПЉЕ, инв. (278, Тврђава Голубац. Гвожђе, ковање, дим. 17,5 cm.
Врх копља, издужен са два крила, који су заострени према крајевима. Тулац, дугачак. Ово копље је служило за бацање из близине.

ВРХОВИ СТРЕЛА XI-XV ВЕКА

Најбројнију врсту оружја у збирци чине врхови стрела који се по облику могу сврстати у неколико врста.

- I Троугласте стреле са трном
 II Троугласте стреле са тулцем веће
 III Ромбриде стреле са трном
 IV Ромбичне стреле са тулцем
 V Веретони за самострел
 VI Листасте стреле са тулцем
 VII Листасте стреле са трном

- I. *Остава стрела*, 213 комада, инв. 76.279. Тврђава Рам на Дунаву. Гвожђе, ковање, дим. 2,5—4 cm.
 Врхови тробридних стрела са танко искованим тулцем. Оштећени корозијом.
- II. *Врхови стрела*, инв. 241 (6 комада) околина Бердапа. Гвожђе, ковање, дим. 5,5—7 cm.
 Тробриде стреле са тулцем за насађивање.
- III. *Врхови стрела*, инв. 313, 290 (14 комада) тврђава Голубац,

дим. 4—6 см. Врхови стрела тробридног облика са тулцем цилиндричног облика.

- IV. Врхови стрела, инв. 292, 295, 293, 294 (9 комада). Тврђава Голубац, дим. 9,9 см.

Врхови стрела ромбичног облика са дужим цилиндричним тулцем.

- V. Врхови стрела, инв. 244, 309, 322 (36 комада). Тврђава Голубац, дим. 4,2—7,3 см.

Врхови стрела — веретони са самострел, ромбичног облика са тулцем.

- VI. Врхови стрела, инв. 14, 241 (2 комада) средњовековни град Петрус и тврђава Голубац. Гвожђе, ковање, дим. 10 см и 9,1 см.

Врхови стрела листастог облика са цилиндричним тулцем.

- VII. Врхови стрела, инв. 291, 241, 310 (8 комада) тврђава Голубац. Гвожђе, ковање, дим. 5,5—9,2 см.

Листастог облика са танко искованим трном.

БОЈНЕ СЕКИРЕ

1. СЕКИРА, инв. 117, околина Ђердапа. Гвожђе, ковање, дим. 18,5 см.

XII—XIV век.

Секира са полумесечастим секириштем, ушице рогљасте, затиљак затупаст.

2. СЕКИРА, инв. 134, село Дубравица. Гвожђе, ковање, дим. 19 см.

XII—XIV век.

Секира са трапезоидним секириштем које је повијено у лук, ушице рогљасте, затиљак затупаст.

3. СЕКИРА, инв. 181, околина Ђердапа. Гвожђе, ковање, дим. 30 см.

XIV век.

Секира са секириштем које је равно, ушице рогљасте, затиљак клинаст на крају заострен.

4. СЕКИРА, инв. 120, околина Ђердапа. Гвожђе, ковање, дим. 28,5 см.

XIV век.

Секира са секириштем које је полусавијено, ушице рогљасте, затиљак клинастог облика, на крају заострен.

5. СЕКИРА, инв. 116, околина Ђердапа. Гвожђе, ковање, дим. 18 см.

XIV век.

Секира са равним секириштем, ушице рогљасте, затиљак затупаст.

6. СЕКИРА, инв. 118, околина Ђердапа. Гвожђе, ковање, дим. 13,5 см.

XIV—XVI век.

Секира са повијеним секириштем које се наставља у ушицу ваљкастог облика. Други део затиљка је у облику чекића.

7. СЕКИРА, инв. 215, околина Ђердапа. Гвожђе, ковање, дим. 17,5 см.

XIV—XVI век.

Секира са секириштем повијеним које се наставља у рогљасте ушице, затиљак у облику кратког чекића.

8. СЕКИРА, инв. 305, околина Ђердапа. Гвожђе, ковање, дим. 27 см.

XIV—XVI век.

Секира са полусавијеним секириштем, ушица квадратног облика.

9. СЕКИРА, инв. 137, околина Ђердапа. Гвожђе, ковање, дим. 27 см.

XV—XVI век.

Секира са равним секириштем, ушице квадратног облика.

10. СЕКИРА, инв. 351, нађена приликом багеровања код Смедерева 1978. године, дим. 34,5 см.

XIV—XVI век.

Секира са полумесечастим секириштем, ушица квадратног облика.

11. СЕКИРА, инв. 352, нађена приликом багеровања песка код Смедерева 1978. године, дим. 23,5 см.

XIV—XVI век.

Секира са полумесечастим секириштем, ушица елипсастиг облика.

12. СЕКИРА, инв. 235, тврђава Голубац. Гвожђе, ковање, дим. 9 см.

XV—XVI век.

Секира са секириштем, равним ушицама, трапезоидне.

МАЧЕВИ И САБЉЕ

1. МАЧ, инв. 63, извађен из реке Саве приликом багеровања, код

Шапца 1978. год. Гвожђе, ковање.

XIV век.

Мач дворуки, балчак округлао и плоснат. Сечиво двобридо, по средини канал удубљен. Накрсница благо повијена са стране на крајевима, оштећен корозијом.

2. САБЉА, инв. 370, откупљено од колекционара. Гвожђе, ковање, дим. 90 cm.

XV век.

Сабља са сечивом које је повијено према врху где се и шири. По средини сечива налазе се два канала и знак радионице.

3. МАЧ¹), инв. село Јабучје, СО Лајковац, откупљен од колекционара, гвожђа, ковање, дуж. 115 cm.

XIV век.

Мач дворуки са равном накрсноном. Сечиво двобридо са каналом урезаним по средини. Са једне стране тауширана представља вука са отвореним чељустима, а са друге једнорог.

ТОПОВИ И БУЗДОВАНИ

1. ТОПУЗ, инв. 340, околина Ду-Топуз са главом заобљеном са четири већих и осам мањих неправилних избочина рогаљског облика. Избочине су пуно ливене пирамидалног облика. бравице. Гвожђе, ковање, дим. XI—XIV век.

2. ТОПУЗ, инв. 77, случајан налаз. Бронза, ковање, дим. 9 cm. XII—XIV век.

Топуз са четири пирамидалних и осам мањих избочина распоређени у круг.

3. ТОПУЗ, инв. 233, Косово Поље. Гвожђе, ковање, дим. 3 cm. XII—XIV век.

Топуз са дванаест рогаљстих избочина пирамидалног облика, распоређени у круг.

4. ТОПУЗ, инв. 337, село Острица. Гвожђе, ковање, дим. 3,2 cm. XII—XIV век.

Топуз звездастог облика са девет плитко искованих избочина и 22 мања распоређени у круг.

5. ТОПУЗ, инв. 190, Велико Градиште. Гвожђе, ковање, дим. 6,5 cm. XV век.

Топуз звонастог облика са седам полумесечастих пера.

6. БУЗДОВАН, инв. 232, Косово Поље. Бронза, ковање, дим. 16 cm.

XIV век.

Буздован са седам пера, искован из једног дела. Пера су налемљена вертикално распоређена око дршке цилиндричног облика. Простор између пера украшен је тачкастим геометријским мотивом. Тулац краћи ваљкастог облика.

7. БУЗДОВАН, инв. 280, Призрен. Гвожђе, ковање, дим. 42 cm. XV—XVI век.

Буздован са 16 пера (једно недостаје) глава се завршава дугмастим завршетком, тулац ваљкастог облика.

8. БУЗДОВАН, инв. 182, Велико Градиште, гвожђе, ковање, дим. 25 cm.

XV—XVI век.

Буздован са 13 пера, (4 пера недостају) тулац дуг, ваљкастог облика.

9. БУЗДОВАН, инв. 299, Велико Градиште. Гвожђе, ковање, дим. 17,5 cm.

XV—XVI век.

Буздован са 18 пера, крушкастог облика. Глава се завршава дугмастим завршетком.

10. БУЗДОВАН, инв. 268, тврђава Голубац. Гвожђе, ковање, дим. 12,3 cm.

XV—XVI век.

Буздован са главом са 16 пера, заобљена густо, распоређени око тулца ваљкастог облика.

11. БУЗДОВАН, инв. 368, тврђава Голубац. Гвожђе, ковање, XV—XVI век.

Буздован крушкастог облика са браздама урезаним које наглашавају ребра. На ширем делу главе спајају се и према темену шире, тј. леме у два крака који чине нове бразде урезане у виду пера. На крају се спајају у темену у дугмаст и завршетак.

¹ Најчешћи налази средњовековних мачева у нашој збирци су извађени из наших река: Саве, Дунава, Колубаре и Мораве.

12. БОЈНА КОСА, инв. 383, село Дежева. Гвожђе, ковање, дим. 71 cm.

XV век.

Бојна коса при врху мало повијена у страну. По средини благо наглашено пластично ребро. Украс са обе стране по сечиву изведен у техници туширања бронзаним плочицама у геометријски мотив поређан укосо.

13. БОЈНИ ЧЕКИЋ, инв. 236, тврђава Рам. Гвожђе, ковање, дим. 20 cm.

XV—XVI век.

Бојни чекић, са кљуном фасетираним мало повијен према врху који се завршава шиљком, ушица рођаста, затылка дужи и заобљен у пљоснати део.

ОПРЕМА РАТНИКА

1. ШЛЕМ, „Бургундска капа“, инв. 384, извађен из реке Милтве код манастира Ресава 1978. год. Гвожђе, ливење.

XVI век¹⁾

2. ПАНЦИР РУКАВИЦА, приватна збирка А. Томашевића, откупљено на Косову 1950. год., челик, плетена.

Рукавица састављена од челичних каричица, плетена са једним прстом и шаком.

ОПРЕМА ЗА КОЊА

1. МАМУЗА, инв. 317, околина Дубравице. Гвожђе, ковање, дим. 26 cm.

XV век.

Мамуза са луковима полусавијени, наставак дугачак на чијем се крају налази точкић са шест зубаца који се покреће на малој осовини које је занитована на луковима.

2. ЖВАЛЕ, инв. 366, околина Ђердапа. Гвожђе, ковање, дим. 12 cm.

XIV век.

Жвале са полугом која је састављена из два дела, савијена у облику слова „У“ крајевима састављени и продужени у кракове кроз које су провучени дизгини.

3. ЂЕМ, инв. 323, откупљено у Призрену. Гвожђе, ковање, XV—XVI век.

Ђем са полугом из једног дела, на коју се на крајевима налазе вертикалне полуге са чампарима.

4. ЂЕМ, инв. 324, откупљено у Призрену. Гвожђе, ковање, XVI век.

Ђем са полугом искованом из једног дела. На крајевима је полуга савијена на коју су се провукли вертикални кракови Шлем састављен од једноделне звонасте калоте, са штитником за врат, нитован ребраст у деловима наслагани једно на друго. Образине недостају и који носе на крајевима четири алке за провлачење дизгина. Полуге су опоља украшене урезаним геометријским орнаментом кружића који су повезани међусобно.

5. ЂЕМ, инв. 321, откупљено у Призрену. Гвожђе, ковање, XV—XVI век.

Ђем са полугом која је по средини полусавијена у облику слова „У“. На крајевима занитоване су полуге у облику слова „С“ са чампарима, испод се налазе алке за провлачење дизгина.

6. ЂЕМ, инв. 322, откупљено у Призрену. Гвожђе, ковање, XVI век.

Ђем са полугом полусавијеном на коју се наставља део који држи већу алку. Са стране су исковане по две алке за дизгине.

7. ЂЕМ, инв. 320, откупљено у Призрену. Гвожђе, ковање, XV—XVI век.

Ђем са полугом која је занитована за странице које су полусавијене са четири алке исковане за дизгине. Испод полуге налази се на доњем крају још једна хоризонтална полуга.

8. УЗЕНГИЈА, инв. 264, Кормалин, СО Сурчин. Гвожђе, ковање.

Лежиште за стопало исковано од тракасте плоче, широко квадратног облика, са бочним странама из којих се извлаче тракаста пречага која се у по-

¹ Waffen und uniformen in der Geschichte, Berlin 1957. г. стр. 26. сл. 64

- лукругу завршава у квадратни отвор за провлачење каиша.
9. УЗЕНГИЈА, инв. 325, Призрен. Гвожђе, ковање. Лежиште за стопало широко и полуиздигнуто према средини. Бочне стране наковане које се у полукругу завршавају у квадратни отвор за провлачење каиша.
 10. УЗЕНГИЈА, инв. 326, Призрен. Гвожђе, ковање, дим. 15 cm. Лежиште за стопало широко, по средини мало уздигнуто. Бочне стране занитоване које се у полукругу завршавају у троугласти отвор за провлачење каиша.
 11. УЗЕНГИЈА, инв. 318, Призрен. Гвожђе, ковање, дим. 16 cm. Лежиште за стопало кружног облика, које се наставља у тракасте бочне стране која се завршава у квадратни отвор за каиш.
 12. УЗЕНГИЈА, инв. 330, Призрен. Гвожђе, ковање, дим. 15,5 cm. Лежиште за стопало ромбичног облика, са стране наковане тракасте пречаге које се завршавају у правоугаони отвор за каиш.
 13. УЗЕНГИЈА, инв. 282, Призрен. Гвожђе, ковање, дим. 27 cm. Лежиште за стопало широко и дугачко, које се према средини сужава где су наковане пречаге које се завршавају у овалан отвор за каиш.
 14. УЗЕНГИЈА, инв. 281, Призрен. Гвожђе, ковање, дим. 14×29 cm. Лежиште за стопало широко, према средини уздигнуто. Странице су пирамидалног облика, на које се према врху спајају у лук алком накованом за каиш.
 15. УЗЕНГИЈА, инв. 284, Призрен. Гвожђе, ковање, дим. 32 × 19,5 cm. Лежиште за стопало широко и дугачко, које се према средини мало сужава на које је накована пречага, која се завршава у луку у облику алке за провлачење каиша.
 16. УЗЕНГИЈА, инв. 283, Призрен. Гвожђе, ковање, дим. 36 × 22 cm. Лежиште за стопало широко и полусавијено према средини која се сужава на коју је накована бочна страна са завршетком округлима за каиш. Лежиште украшено перфорираним розетом.
 17. УЗЕНГИЈА, инв. 333, околина Бердана - Браничево. Гвожђе, ковање, дим. 26 × 17,5 cm. Лежиште за стопало широко и равно. По средини накована пречага, која се завршава у округли отвор за каиш.

CATALOGUE OF MEDIAEVAL ARMS AND EQUIPMENT IN THE HISTORICAL MUSEUM OF SERBIA

In the Archaeological Department of the Historical Museum is kept a collection of arms and military equipment from the prehistory to the Middle Ages. The exhibits were acquired either by the purchase from private collectors or discovered in the field. A certain number of arms was acquired from our boatmen dredgers who work on the Danube in the vicinity of our mediaeval burghs and fortresses Smederevo, Golubac and Ram. The most numerous kind of arms were arrow points, spears and battle axes. Of the military equipment our collection has but a helmet and a pair of armour gloves.

Speaking of the protective equipment of the mediaeval warrior we have to emphasize that this kind of equipment is rarely found and that, in our studies, we utilize chiefly the illustrative sources.

Of the greatest value for the study of the mediaeval arms are the objects which come from archaeological investigations of burghs and fortresses, for they are precisely determined from the point of view of chronology. Unfortunately, the greater part of mediaeval arms came to the museum collections by purchase or represent accidental finds and therefore can be only typologically treated and thus interpreted.

However, heterogeneous and abundant materials which are to be found in our museums represent truly different kinds of armament and equipment of the mediaeval warrior in Serbia.